

بررسی تطبیقی بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در شش کشور اروپایی، ترکیه و ایران

عزت‌الله سام‌آرام*

روند جهانی شدن این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده نزدیک، سهم حرف و مشاغل آزاد و پرداختن به خوداشتغالی افزایش چشم‌گیری خواهد داشت. چرا که با پیدایش ادارات و دانشگاه‌های مجازی، تجارت الکترونیکی، تلفن همراه و رایانه‌های همراه می‌توان گفت که برای انجام امور شغلی دیگر نیازی به استقرار در یک مکان نیست و این مناسبات را در هر مکانی می‌توان انجام داد. لذا تنها راه توسعه نظام بیمه‌ای در ایران، توجه بیشتر به بیمه‌های درمانی و بازنشستگی صاحبان حرف و مشاغل آزاد است.

در این مقاله ضمن بررسی موضوع بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران، قوانین و مقررات بیمه آنان و خوداشتغالی در شش کشور اروپایی و کشور ترکیه بررسی شده است و در نهایت ویژگی‌های آن‌ها با ویژگی‌های بیمه حرف و مشاغل آزاد ایران مقایسه شده است:

(الف) تطبیق سن بازنشستگی در کشورهای تحت مطالعه.

(ب) تطبیق میزان حق بیمه در کشورهای تحت مطالعه.

(ج) تطبیق رتبه‌بندی افراد تحت پوشش بیمه اجتماعی خوداشتغالی.

(د) تطبیق مشاغل تحت پوشش بیمه اجتماعی خوداشتغالی و صندوق‌های

مربوط به آن‌ها.

(ه) تطبیق مدیریت بیمه خوداشتغالی.

کلید واژه‌ها: اروپا، ایران، بیمه اجتماعی، ترکیه، مشاغل آزاد

تاریخ دریافت مقاله: ۸۳/۲/۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۳/۹/۲۷

* دکترای مددکاری، عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی <esamaram@hotmail.com>

مقدمه

روند جهانی شدن، این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده نزدیک، سهم حرف و مشاغل آزاد و پرداختن به خوداشتغالی افزایش چشم‌گیری خواهد داشت. آمار اشتغال در کشور کانادا نشان می‌دهد که بیش از سه چهارم جوانان کانادا که در دهه نود میلادی مشغول کار شده‌اند، مشاغل آزاد داشته‌اند و یا خوداشتغال بوده‌اند. (Statistics Canada, 1996). این ویژگی به مرور وارد کشورهای در حال توسعه خواهد شد. چرا که با پیدایش ادارت و دانشگاه‌های مجازی، تجارت الکترونیکی و تلفن و رایانه‌های همراه می‌توان گفت که برای انجام امور شغلی دیگر نیازی به استقرار در یک مکان نیست و این مناسبات را در هر مکانی می‌توان انجام داد. حال چنانچه یکی از سازوکارهای دریافت حق بیمه را وجود مکانی به نام کارگاه بدانیم، شرایط جدید این ابزار مهم دریافت حق بیمه را از نظام بیمه خواهد گرفت. از سویی چندپیشگی، اشتغال هم‌زمان یک نفر در چند شغل با ماهیت متفاوت، کار پاره‌وقت و کار برای چند کارفرما و عمدتاً به صورت غیرحضور با باعث خواهد شد که امکان ادامه نظام بیمه‌ای سنتی با مشکلات عدیده‌ای مواجه شود و زمینه اجرایی آن روز به روز مشکل‌تر و ناکارآمدتر شود، لذا می‌توان گفت که تنها راه توسعه نظام بیمه‌ای در ایران، توجه بیشتر به بیمه‌های درمانی و بازنشستگی صاحبان حرف و مشاغل آزاد است.

در این مقاله ضمن بررسی موضوع بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران، قوانین و مقررات بیمه این گروه، هم‌چنین افراد خوداشتغال، در شش کشور اروپایی و کشور ترکیه، بررسی شده است و در نهایت ویژگی‌های آن‌ها با ویژگی‌های بیمه حرف و مشاغل آزاد ایران مقایسه شده است.

۱) هدف

هدف این پژوهش کسب شناخت بیشتر در باب بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در سایر کشورها و مقایسه آن با بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران است.

۲) روش

در این پژوهش از روش تحقیق اسنادی استفاده شده است که در آن علاوه بر منابع موجود در کتابخانه‌های تخصصی تأمین اجتماعی داخل کشور، از منابع سازمان بین‌المللی کار (ILO) (International Labor Organization) و انجمن بین‌المللی تأمین اجتماعی (International Social Security Association/ISSA) نیز استفاده شده است. هم‌چنین با مراجعه به سایت‌های اینترنتی حوزه بیمه اجتماعی حرف و مشاغل آزاد، داده‌های لازم برای تحقیق درباره کشورهای مختلف تهیه شده است.

۳) بیمه‌های اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران

صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران به افرادی اطلاق می‌شود که برای انجام حرفه یا شغل منظور، به تنهایی (خویش‌فرما) یا با داشتن کارگر (به تشخیص سازمان تأمین اجتماعی) به کار اشتغال داشته و مشمول مقررات خاصی نباشند. مشمولان آیین‌نامه بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران عبارت‌اند از:

- الف) کارفرمایان کلیه کارگاه‌های فعال مشمول تأمین اجتماعی، با معرفی واحد درآمد.
- ب) خویش‌فرمایان فعالیت‌های مشمول تأمین اجتماعی، با ارائه مدارک شناسایی مبنی بر کارفرمایی و تأیید واحد درآمد.
- ج) بیمان‌کاران، با ارائه تصویر پیمان در حال انجام و معرفی واحد درآمد.
- د) روحانیان، با معرفی حوزه علمیه یا سازمان تبلیغات اسلامی.
- ه) کارگزاران ستادهای نماز جمعه، با معرفی ستاد نماز جمعه و تأیید امام جمعه.
- و) کارگزاران دفاتر ائمه جمعه، با معرفی کتبی امام جمعه.
- ز) کارگزاران دفاتر نمایندگان مجلس شورای اسلامی، با معرفی کتبی نماینده مجلس.
- ح) خادمان مساجد، با معرفی هیأت امنای مسجد و تأیید امام جماعت مسجد.
- ط) مخترعان، مبتکران و نوآوران، با معرفی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران.
- ی) هنرمندان، خبرنگاران، عکاسان حرفه‌ای، نویسندگان، مورخان و شاعران، با معرفی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

ک) رانندگان تاکسی و تاکسی بار پلاک قرمز، با معرفی سازمان تاکسی رانی یا اتحادیه مربوطه؛ همچنین رانندگان مینی بوس های خطوط داخل شهری به شرط دارا بودن پلاک قرمز، با معرفی شرکت واحد، در شهرستان ها با معرفی شهرداری یا مرجع صدور مجوز اشتغال به کار آنان در سطح شهر

ل) رانندگان کامپرسی، کامیون، کامیونت داخل شهری به شرط اشتغال به کار، با ارائه معرفی نامه از نیروی انتظامی یا شهرداری.

م) بنایان و کارگران ساختمانی که به طور آزاد فعالیت دارند، با معرفی اتحادیه و یا انجمن صنفی صاحبان حرف و مشاغل آزاد.

این گروه ها می توانند با پرداخت حق بیمه تعیین شده طبق جدول شماره ۱ از حمایت های مندرج در قانون تأمین اجتماعی برخوردار گردند. (راهنمای مقررات تأمین اجتماعی، ۱۳۸۰: ۴۲)

جدول ۱: نرخ حق بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد

ردیف	موضوع قرارداد (نوع بیمه)	مزایا و تعهدات سازمان	نرخ حق بیمه درصد	
			سهام بیمه شده	سهام دولت
۱	بازنشستگی	مستمری بازنشستگی و بازماندگان (فوت بعد از بازنشستگی)	۱۲	۲
۲	بازنشستگی و فوت	مستمری بازنشستگی و بازماندگان (فوت قبل یا بعد از بازنشستگی)	۱۴	۲
۳	بازنشستگی، از کار افتادگی کلی و فوت	مستمری بازنشستگی، از کار افتادگی و بازماندگان	۱۸	۲

منبع: راهنمای مقررات تأمین اجتماعی، سال ۸۰.

۴) بیمه‌های اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در شش کشور اروپایی

۴-۱) انگلیس

کشور انگلیس دارای ۵۹/۳۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت است با ۱۵/۷ درصد سال‌مند بالای ۶۵ سال، نرخ امید به زندگی ۷۵ سال (مردان) تا ۸۰ سال (زنان) و درآمد سرانه ۲۲۰۹۳ دلار (۲۰۰۲).

در باب بیمه‌های اجتماعی در انگلیس از جمله بازنشستگی، از کارافتادگی و بازماندگان، اسناد نشان می‌دهد که از سال ۱۹۲۵ اولین قانون بیمه‌های بازنشستگی، سال‌مندان و بازماندگان تصویب و به اجرا گذاشته شده است. قبل از آن تنها بیمه از کارافتادگی وجود داشته که قانون بیمه ۱۹۱۱ این کشور است.

جدیدترین قوانین بیمه‌های اجتماعی در انگلیس قوانینی است که در دهه نود به تصویب رسیده و کماکان در حال اجرا است. این قوانین عبارت‌اند از: قانون جدید بازنشستگی ۱۹۹۵، قانون اصلاحات رفاه و بازنشستگی ۱۹۹۹، قانون حمایت کودکان، و قانون بازنشستگی و تأمین اجتماعی سال ۲۰۰۰.

۴-۱-۱) بیمه اجتماعی خوداشتغال‌ها (Self-employed) یا صاحبان حرف و مشاغل آزاد

در کشور انگلیس بیمه ملی در چهار سطح برقرار می‌شود: سطح اول، مختص افرادی است که در استخدام یک کارفرما هستند. سطح دوم، به افراد خوداشتغال اختصاص دارد: مادامی که درآمد خالص سالیانه آن‌ها کم‌تر از ۴۰۹۵ پوند انگلیس باشد، بدون حق بیمه، و بیش‌تر از آن تا درآمد خالص سالیانه ۴۶۱۵ پوند؛

با حق بیمه هفتگی ۲ پوند (برای اعضای گروه‌های ماهی‌گیر هر هفته ۲/۶۵ پوند است)، کلیه خدمات بیمه‌های اجتماعی بازنشستگی را شامل می‌شود (سال مالی ۲۰۰۳-۲۰۰۴ میلادی).

سطح سوم، بیمه اجتماعی اختیاری (حق بیمه هفتگی ۶/۹۵ پوند) است. این سطح برای خوداشتغالی‌هایی است که مایل‌اند در زمان بازنشستگی مقرری بیشتری را با توجه به سطح پایه بازنشستگی دریافت کنند.

سطح چهارم، به افراد خوداشتغال اختصاص دارد؛ مادام که درآمد سالیانه آن‌ها بالاتر از ۴۶۱۵ پوند باشد (سال ۲۰۰۳-۲۰۰۴) و حداکثر آن ۳۰۹۴۰ پوند انگلیس باشد (سال ۲۰۰۳-۲۰۰۴). این رقم در سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۳ برابر ۳۰۴۲۰ پوند انگلیس بوده است). کسانی که هم خوداشتغال هستند و هم برای دیگران کار می‌کنند (مزدبگیر هم هستند) اجباراً باید حق بیمه سطح یک، دو، چهار را بپردازند. حق بیمه سطح یک به درآمد حاصل از دستمزدی برمی‌گردد که از کارفرما می‌گیرند. بخشی از این حق بیمه را کارفرما پرداخت می‌کند و بخش دیگر را خود مزدبگیر.

خوداشتغال‌هایی مثل این موارد، فقط حق بیمه سطح دو را می‌پردازند:
الف) مغازه‌دارها.

ب) افراد حرفه‌ای مثل معماران، وکلای دادگستری یا مشاوران حقوقی.

ج) نویسندگان و هنرمندان.

د) مزرعه‌داران، دارندگان صنایع دستی کوچک.

ه) شرکاء برخی مشاغل.

خدمات بیمه‌ای که افراد در سطح دوی ملی دریافت می‌کنند عبارت‌اند از:
الف) مقرری از کارافتادگی.

ب) حقوق بازنشستگی در سطح مقدماتی دولتی (Flat-rate Pension).

ج) مقرری توان‌بخشی.

د) مقرری زایمان.

برای اعضای گروه‌های صیادی (ماهی‌گیران) برنامه بیمه‌ای ویژه‌ای تدارک دیده شده است که علل آن وجود بی‌کاری آن‌ها در برخی هفته‌ها بین دو دوره عملیات صید، وابسته

بودن کار آن‌ها به وضع جوئی دریا و فصلی بودن شغل آن‌ها است؛ هم‌چنین خطرات ویژه‌ای که در این شغل وجود دارد. لذا حق بیمه آن‌ها اندکی بیش از خوداشتغال‌ها است، یعنی هفته‌ای ۲/۶۵ پوند (در سال ۲۰۰۳-۲۰۰۴).

۲-۴) آلمان

کشور آلمان دارای ۸۲/۰۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت است، با ۱۶/۱ درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر. امید زندگی در آلمان برابر آمار سال ۲۰۰۲، برای مردان ۷۴/۳ سال و برای زنان ۸۰/۶ سال است و درآمد سرانه برابر ۲۳۷۴۲ دلار است.

اساس کشور آلمان، ثبات قوانین و خودیاری است که با شعار «یکی برای همه و همه برای یکی» هدایت می‌شود. یعنی اقشار کم‌درآمد، کم‌تر از اقشار پردرآمد حق بیمه و عوارض اجتماعی می‌پردازند.

نظام تأمین اجتماعی آلمان بر سه اصل استوار است: الف) اصل بیمه. ب) اصل حمایت و مراقبت پرستاری. ج) اصل رفاه. اولین قانون بیمه‌های اجتماعی آلمان در ۱۸۸۹ میلادی تصویب و اجرا شد. قانون جدیدی که هم‌اکنون در آلمان اجرا می‌شود در سال ۲۰۰۱ به تصویب رسیده است (ISSA, 2002).

در کشور آلمان برای بیمه‌های اجتماعی افراد خوداشتغال، معدن‌چیان و هم‌چنین کشاورزان، قوانین ویژه‌ای وجود دارد.

ایجاد صندوق‌های بیمه‌های اجتماعی اجباری افراد خوداشتغال، به مسئولیت دولت برای حمایت از افراد خوداشتغال برمی‌گردد. این صندوق‌ها از اول سال ۱۹۸۳ بیمه‌های اجتماعی هنرمندان و روزنامه‌نگاران را نیز به صورت اجباری تحت پوشش قرار داده است. این اقدام برخاسته از قانون تأمین اجتماعی هنرمندان است که در ۲۷ جولای ۱۹۸۱ در آلمان به تصویب رسید.

با وجود این هنوز در رشته‌های محدودی، خویش‌فرمایان مشمول بیمه اجباری هستند از جمله آن‌ها می‌توان به کسانی که در بخش صنایع دستی به طور خویش‌فرما مشغول کار هستند اشاره کرد (علی حسینی، ۱۳۸۲: ۱۰۳).

البته بیش از ۵۰ درصد خویش فرمایان در آلمان از بیمه اجباری استفاده می‌کنند و بقیه از صندوق‌های خصوصی بازنشستگی بهره‌مند هستند. و برخی هم برای کسب حمایت بیشتر در مقابل خطرات مختلف مثل بیماری، از کارافتادگی، کهولت سن و غیره، از هر دو استفاده می‌کنند.

پوشش بیمه‌ای در آلمان شامل این موارد است:

(الف) بازنشستگی.

(ب) از کارافتادگی.

(ج) مقرری بازماندگان.

(د) هزینه‌های درمانی.

(ه) حوادث ناشی از کار.

(و) بی‌کاری.

(ز) کمک عائله‌مندی (ISSA, 2002: 16).

۳-۴) فنلاند

کشور فنلاند با جمعیت محدودی برابر ۵/۲۰۰/۰۰۰ نفر، دارای ۱۴/۸ درصد سال‌مند ۶۵ ساله و بالاتر است. امید زندگی در این کشور برای مردان، ۷۳/۷ سال و برای زنان ۸۱ سال است و سن بازنشستگی ۶۵ سال است. درآمد سرانه آن معادل ۲۳۰۹۶ دلار است.

اولین قانون تأمین اجتماعی در فنلاند در ۱۹۳۷ تصویب و برقرار شد. پس از آن، از سال ۱۹۵۶ تا سال ۲۰۰۰ میلادی، این قانون هفت بار تجدید نظر یا تکمیل شد.

نظام تأمین اجتماعی فنلاند شامل برنامه بازنشستگی عمومی، هم‌چنین برنامه بازنشستگی قانونی مرتبط با میزان درآمد افراد است.

در کشور فنلاند تمام کارکنان ۱۴ ساله به بالا تحت پوشش بیمه‌های اجتماعی هستند. در این کشور، نظام ویژه‌ای برای بیمه اجتماعی کارکنان فصلی، پاره‌وقت، دریانوردان، کارکنان بخش عمومی، کشاورزان و افراد خوداشتغال وجود دارد. هر فرد خوداشتغال با پرداخت ۲۱/۱ درصد از درآمد خالص خودش، از همه خدمات تأمین اجتماعی از جمله بیمه‌های اجتماعی (بازنشستگی، از کارافتادگی، بازماندگان و غیره) بهره‌مند می‌شود (افراد

خوداشتغال در چهار سال اول شروع کار خوداشتغالی خودشان تنها ۱۵/۸ درصد درآمد خالص خودشان را می‌پردازند که از سال پنجم به ۲۱/۱ درصد افزایش می‌یابد. سقف درآمد سالانه برای پرداخت حق بیمه برابر ۸۷۶۷۹/۷۳ یورو است (ISSA, 2000: 72).

۴-۴) سوئیس

کشور سوئیس دارای ۷/۲۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت است، با ۱۵/۸ درصد سال‌مندان ۶۵ ساله و بالاتر. امید زندگی در سوئیس برای مردان ۷۵/۶ سال و برای زنان ۸۲ سال است. درآمد سرانه مردم آن ۲۷۱۷۱ دلار است.

اولین قانون بیمه اجتماعی سال‌مندان و بازمندگان در ۱۹۴۶ تصویب شد و در ۱۹۵۹ بیمه ازکارافتادگی و در ۱۹۸۲ بازنشستگی شغلی به آن اضافه شد.

برنامه‌های تأمین اجتماعی در سوئیس براساس نظام بیمه اجتماعی و نظام بازنشستگی شغلی است که مدیریت آن به عهده دولت است.

براساس قانون بازنشستگی دولتی، کلیه کارکنان حقوق‌بگیر تحت پوشش بیمه بازنشستگی هستند و از ۱۹۹۷ کلیه کارگرانی که بی‌کار می‌شوند نیز از مقرری‌های این قانون استفاده می‌کنند.

افراد خوداشتغال در سوئیس می‌توانند به صورت داوطلبانه وارد این نظام شوند. کارگران برای بیمه دوران سالمندی و بازمندگان، ۴/۲ درصد، و برای پوشش بیمه ازکارافتادگی ۷ درصد حق بیمه می‌پردازند. این حق بیمه هیچ سقف درآمد ندارد.

افراد خوداشتغال باید ۷/۸ درصد درآمد خودشان را برای بیمه دوران سالمندی و بازمندگان و ۱/۴ درصد را برای بیمه ازکارافتادگی خودشان پرداخت کنند.

برای برقراری مقرری‌های پایه در نظام تأمین اجتماعی، دولت سوئیس حدود ۲۰ درصد هزینه‌های بازنشستگی سالمندی را پرداخت می‌کند. (۱۶/۳۶ درصد از دولت فدرال و ۳/۶۴ درصد از حکومت محلی).

هم‌چنین دولت نیمی از هزینه‌های ازکارافتادگی را پرداخت می‌کند (۷۵ درصد آن از دولت فدرال و ۲۵ درصد دیگر از حکومت محلی تأمین شود).

سن بازنشستگی در این کشور برای مردان ۶۵ و برای زنان ۶۳ سال است. سن پیشنهادی برای بازنشستگی زنان از سال ۲۰۰۵ برابر ۶۴ سال است.

۴-۵) بلژیک

کشور بلژیک دارای ۱۰/۲۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت است.

۱۶/۸ درصد جمعیت بلژیک ۶۵ ساله و بالاتر از آن هستند. درآمد سرانه در این کشور معادل ۲۵۴۴۳ دلار است.

اولین قانون بیمه سال‌مندان در ۱۹۰۰ میلادی در بلژیک تصویب و اجرا شد. در سال ۱۹۴۴ (بعد از جنگ دوم جهانی) قانون از کارافتادگی نیز تصویب و اجرا شد.

قوانین جدید سال‌مندی و بازنشستگی برای کارگران از ۱۹۶۳ تا ۱۹۹۶ سه بار تکمیل شده که آخرین آن اکنون در بلژیک اجرا می‌شود. هم‌چنین قانون جدید از کارافتادگی در ۱۹۶۳ تکمیل شد و در سال ۲۰۰۱ قانون ادامه پرداخت مستمری کمک‌هزینه بی‌کاری نیز به تصویب رسید.

در کشور بلژیک نظام ویژه‌ای برای بیمه اجتماعی و حمایت اجتماعی کارکنان خوداشتغال در مشاغل غیرکشاورزی وجود دارد که عمدتاً به صورت اجباری است (برای مشاغل آزاد کشاورزی، برنامه جداگانه‌ای وجود دارد). در این نظام ویژه، کارکنان خوداشتغال به کسانی گفته می‌شود که بدون هیچ‌گونه قرارداد استخدامی اعم از قانونی یا عرفی به یک شغل یا فعالیت سودآور و قانونی در بلژیک مشغول باشند.

در این کشور برای حمایت اجتماعی از خوداشتغال‌ها روند معمولی بیمه اجتماعی سه نوع کمک اجتماعی را ارائه می‌دهد:

الف) حقوق بازنشستگی و مقرری بازمندگان.

ب) کمک هزینه خانواده (عائله‌مندی).

ج) هزینه درمان بیماری‌ها یا مقرری‌های معلولیت.

۴-۶) فرانسه

کشور فرانسه دارای ۵۹/۰۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت، با ۱۵/۸ درصد سال‌مند ۶۵ ساله و بالاتر است. امید زندگی در فرانسه برای مردان ۷۴/۵ و برای زنان ۸۲/۳ سال است. سن بازنشستگی در این کشور ۶۰ سال و میزان درآمد سرانه معادل ۲۲۸۹۴ دلار است (ISSA, 2002: 20).

اولین قانون بیمه‌های اجتماعی در فرانسه در ۱۹۱۰ میلادی تصویب و اجرا شد و پس از آن در سال‌های ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۵ این قانون ده بار اصلاح شد و یا تغییر یافت. نوع نظام تأمین اجتماعی در فرانسه از نوع نظام بیمه‌های اجتماعی و نظام بازنشستگی تکمیلی دولتی است. در فرانسه علاوه بر نظام پوشش بیمه برای کارکنان حقوق‌بگیر، نظام‌های ویژه‌ای برای کشاورزان، معدن‌چیان، کارکنان راه‌آهن، کارکنان بخش عمومی، دریانوردان، افراد خوداشتغال در بخش کشاورزی و افراد خوداشتغال در حرف و مشاغل آزاد غیرکشاورزی وجود دارد.

نظام تأمین اجتماعی در فرانسه از ساختاری غیرمتمرکز برخوردار است و صندوق‌های بیمه بازنشستگی از صندوق بیمه خدمات درمانی جدا است. بیمه اجتماعی در فرانسه برای همه افرادی که در هر یک از نظام‌های نام‌برده عضویت دارند، اجباری است و سایر افراد (که تقریباً ۲ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شوند) می‌توانند به طور اختیاری به عضویت نظام تأمین اجتماعی درآیند. ویژگی دیگر نظام تأمین اجتماعی فرانسه بیمه‌های مکمل است که بیمه‌شدگان را به صورت اجباری و غالباً از محل حق بیمه‌ای که کارفرمایان باید پردازند، تحت پوشش قرار می‌دهد (کریمی، ۱۳۷۹).

۵) تحلیل و تطبیق داده‌ها، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۵-۱) تحلیل داده‌ها

در این تحقیق ویژگی‌های برنامه‌های بیمه اجتماعی برای افراد خوداشتغال در شش کشور

اروپایی تحت بررسی قرار گرفت که داده‌های آن در گزارش تحقیق آمده است.* در برخی از کشورها ساختار برنامه‌های بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال، بررسی شد. در اکثر آن‌ها به تاریخچه این برنامه‌ها اشاره شد و در برخی دیگر جزئیات برنامه، چگونگی پوشش افراد خوداشتغال و میزان حق بیمه آن‌ها در سطوح مختلف نیز بررسی شده است. درباره ایران نیز کلیه اسناد و مدارک، قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال (صاحبان حرف و مشاغل آزاد و بیمه اختیاری)، تحت بررسی قرار گرفت که بخشی از آن در متن گزارش، و اصل قوانین و آیین‌نامه‌ها در پیوست گزارش آمده است. در ادامه بررسی و برای انجام بررسی تطبیقی، برنامه‌های مشترک کشورها در یک جدول و در کنار هم آمده است و به این علت که این بررسی به موضوع بیمه‌های اجتماعی می‌پردازد، در یک ستون جداگانه سه برنامه اصلی بیمه‌های اجتماعی، یعنی بازنشستگی (پیری)، از کارافتادگی و حمایت بازماندگان، مطرح شده است و نرخ حق بیمه نیز در حد دسترسی به منابع، در جدول مربوطه قید شده است.

تقریباً در همه کشورهای اروپایی مطالعه شده موضوع بیمه اجتماعی خوداشتغال (Self-employed) به سبب مشکل بودن مدیریت این نوع بیمه اجتماعی، (مثل موضوع بیمه کارکنان خانوادگی، خانه‌دارها، کارگران روزمزد و کارکنان بخش کشاورزی) از پوشش برنامه جامع تأمین اجتماعی کنار گذاشته شد. گفتنی است برای هر کدام از این گروه‌ها صندوق‌های جداگانه‌ای با ویژگی مناسب آن‌ها تعیین شده است که برخی از آن‌ها به مرور تحت پوشش نظام عمومی بیمه قرار می‌گیرند.

در برخی از کشورها افرادی که تحت پوشش بیمه نیستند حق دارند که بازنشستگی مشروط داشته باشند. با این شرط که آن‌ها به صورت داوطلبانه در سطح معینی حق بیمه بازنشستگی را بپردازند.

برخی نظام‌ها برای زنان که برحسب ضرورت برای نگهداری فرزندانشان یا برای

---

* برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به اصل گزارش تحقیق در مؤسسه کار و تأمین اجتماعی

ارتقای خانواده از کار کناره می‌گیرند، برنامه ادامه پرداخت حق بیمه بازنشستگی (نوعی برنامه بیمه اختیاری برای تداوم بیمه) دارند.

منابع مالی بیمه‌های اجتماعی این کشورها از سه منبع (حق بیمه مستخدم، درصد اخذ شده از کارفرما و کمک دولت) تأمین می‌شود.

افراد خوداشتغال باید سهمی بیش‌تر از حق بیمه مستخدم بپردازند، چون آن‌ها باید بخشی از سهم کارفرما را هم خودشان بپردازند. این میزان در کشورهای مختلف متفاوت است.

در خصوص نحوه مدیریت بیمه‌های اجتماعی برای افراد خوداشتغال، در اکثر کشورهای مطالعه شده، مؤسسه جداگانه‌ای همراه با صندوقی جداگانه، مدیریت آن را به عهده دارند. در چند کشور محدود، مدیریت امور بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال، اعم از وزارت کار یا یک سازمان دولتی؛ مستقیماً در دست دولت است. ولی اکثراً مؤسسات ویژه وابسته به دولت دارند.

درباره بهره‌مندی از بیمه بی‌کاری، در اکثر کشورهای مطالعه شده بیمه بی‌کاری برای افراد خوداشتغال وجود ندارد؛ تنها در برخی کشورها به افراد خوداشتغال در دوران بی‌کاری برای مدت کوتاهی بیمه بی‌کاری و یا کمک‌یارانه‌ای (Subsidized assistance) از طرف دولت پرداخت می‌شود. در خصوص کمک هزینه خانواده چیزی نزدیک به نرخ مقرری پایه (flat-rate) برای بی‌کاران بیمه شده، و در برخی کشورها برای تمام حقوق‌بگیران و افراد خوداشتغال، برنامه کمک هزینه خانواده برقرار است. آن‌ها درصدی از درآمد خودشان را برای این منظور به صندوق مربوطه می‌پردازند و در مقابل برحسب شرایط خانواده از نظر تعداد فرزندان، سن، جنس و معلولیت‌های اجتماعی، کمک هزینه خانواده دریافت می‌کنند.

در همه کشورهای شش‌گانه مطالعه شده برنامه‌های زیر برقرار است:

الف) بیمه بازنشستگی (سال‌مندی).

ب) بیمه ازکارافتادگی.

- (ج) بیمه بازماندگان (فوت خود کارگر یا فرد خوداشتغال).
- (د) بیمه حوادث کار.
- (ه) بیمه بی کاری.
- (و) کمک هزینه خانواده (عائله مندی).
- (ز) بیمه درمان و مراقبت.
- (ح) بیمه کمک هزینه دوران بیماری و زایمان.
- در کشورهای سوئیس و انگلیس نرخ پایه (حداقل حق بیمه پرداختی) وجود دارد. ولی در چهار کشور دیگر وجود ندارد.
- در کشورهای بلژیک، فرانسه، آلمان، سوئیس و انگلیس، حق بیمه‌ها با توجه به درآمد فرد محاسبه و دریافت می‌شود ولی در کشور فنلاند این چنین نیست.
- در کشورهای فنلاند، فرانسه، سوئیس و انگلیس بازپرداخت سرمایه‌گذاری‌های بیمه عمر همراه با سود آن وجود دارد که در دو کشور دیگر (بلژیک و آلمان) وجود ندارد.
- در کشورهای فنلاند، فرانسه و سوئیس طرح‌های مربوط به حق سنوات خدمت وجود دارد، ولی در سه کشور دیگر یعنی بلژیک، آلمان و انگلیس وجود ندارد.

۲-۵) تطبیق داده‌ها

۱-۲-۵) تطبیق سن بازنشستگی در کشورهای مطالعه شده

سن بازنشستگی در کشورهای تحت مطالعه به صورت جدول شماره ۲ است:

جدول ۲: سن بازنشستگی

جنس	بلژیک	فنلاند	فرانسه	آلمان	سوئیس	انگلیس	ایران
مرد	۶۵ سال	۶۵ سال	۶۰ سال	۶۵ سال	۶۵ سال	۶۵ سال	۶۰ سال
زن	۶۲ سال	۶۵ سال	۶۰ سال	۶۵ سال	۶۳ سال	۶۰ سال	۵۵ سال

همان‌طور که در این جدول آمده است، در اکثر کشورهای مطالعه شده، زنان بین ۲ تا ۵

سال زودتر از مردان به سن بازنشستگی می‌رسند. البته در دو کشور آلمان و فرانسه، سن بازنشستگی برای زن و مرد، برابر است. کم‌ترین سن بازنشستگی زنان متعلق به کشور ترکیه است که ۵۰ سال است، و بیش‌ترین آن با ۶۵ سال سن به کشور آلمان و فنلاند تعلق دارد. در کشور ایران سن بازنشستگی زنان ۵۵ سال است که بین این دو رقم قرار دارد. کم‌ترین سن بازنشستگی مردان متعلق به کشور ترکیه است، با ۵۵ سال؛ و بیش‌ترین سن، ۶۵ سال است که در اکثر کشورهای اروپایی اعمال می‌شود. در کشور ایران سن بازنشستگی مردان ۶۰ سال است که بین دو حد ترکیه و کشورهای اروپایی قرار دارد. مقایسه سن بازنشستگی در کشورهای مطالعه شده نشان می‌دهد که سن بازنشستگی در کلیه کشورهای اروپایی ۵ تا ۱۰ سال بزرگ‌تر از سن بازنشستگی در ایران است، که احتمالاً می‌تواند با تفاوت میزان عمر و امید به زندگی آن‌ها مرتبط باشد.

۲-۵) تطبیق میزان حق بیمه در کشورهای مطالعه شده

میزان حق بیمه در کشورهای تحت مطالعه در جدول شماره ۳ آمده است. میزان حق بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد (افراد خوداشتغال) در کشورهای مطالعه شده برای بهره‌مندی از بیمه‌های اجتماعی، شامل (بازنشستگی، ازکارافتادگی و بازماندگان)، در هر هشت کشور تحت مطالعه، معمولاً درصدی از درآمد ماهیانه‌ای است که از طرف فرد خویش فرما اعلام می‌شود. این درصد در کشورهای مطالعه شده از تفاوت معنی‌داری برخوردار است. حداقل میزان بیمه در کشورهای مطالعه شده ۸ درصد درآمد اظهار شده است که این رقم به کشور انگلیس و آن هم برای درآمدهای بالا اختصاص دارد. بعد از آن کشور سوئیس است با ۹/۵ درصد درآمد. حداکثر میزان حق بیمه در کشورهای مطالعه شده، ۲۱/۱ درصد درآمد اظهار شده است که برای سه برنامه بازنشستگی، ازکارافتادگی در کشور فنلاند اعمال می‌شود. رقم بعد از آن، ۱۸/۵ درصد است که برای همان سه برنامه بیمه اجتماعی در کشور آلمان اعمال می‌شود. در ایران میزان حق بیمه اجتماعی ۱۶ درصد درآمد اظهار شده است که در حد میانی حداکثر و حداقل کشورهای تحت مطالعه قرار دارد.

جدول ۳: مقایسه برنامه‌های تأمین اجتماعی کشورهای تحت مطالعه، با تأکید بر بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال در سال ۲۰۰۲ میلادی

نام کشور	میزان حق بیمه‌های اجتماعی سه برنامه بازنشستگی، از کارافتادگی و بازماندگان	میزان حق بیمه برای پوشش کامل تأمین اجتماعی	میزان حق بیمه خوداشتغالی*
بلژیک	۱۶/۳۶ درصد درآمد	۳۷/۹۴ درصد درآمد	حداقل ۱۴ درصد درآمد برای سه برنامه؛ بستگی به وضعیت سلامت و شرایط اجتماعی فرد دارد
فنلاند	۲۱/۱ درصد درآمد الف	۲۶/۷ درصد درآمد ج	مشابه حقوق‌بگیران از کل درآمد؛ تمام حق بیمه از طرف خوداشتغال پرداخت می‌شود و سه برنامه پوششی دارد
فرانسه	۱۶/۴۵ درصد درآمد	۴۹/۳۱ درصد درآمد	بستگی به وضعیت فرد دارد (سلامت - تأهل - سن - سابقه کار - درآمد)
آلمان	۱۹/۱ درصد درآمد	۴۰/۹۱ درصد درآمد الف	۱۸/۵ درصد برای سه برنامه بازنشستگی، از کارافتادگی و بازماندگان
سوئیس	۲۳/۸ درصد درآمد	۲۶/۹۴ درصد درآمد	۹/۵ درصد درآمد از شغل
انگلیس	۲۱/۹ درصد درآمد بیمه سطح اول (مستخدمان) ب	۲۱/۹ درصد درآمد الف	چهار سطح بیمه وجود دارد: سطح دوم درآمدها هفته‌ای ۲ پوند سطح سوم درآمد، هفته‌ای ۶/۹۵ پوند سطح چهارم درآمد بالا ۸ درصد درآمد
ایران		۲۷ درصد درآمد کمک دولت ۳ درصد جمع ۳۰ درصد	۱۶ درصد درآمد برای سه برنامه، به اضافه ۲ درصد کمک دولت، جمع، ۱۸ درصد

* مقصود از درآمد برای مستخدمان، جمع حقوق و مزایا است؛ و برای افراد خوداشتغال، کل درآمد از شغل یا مشاغل متعدد

الف) کمک هزینه خانوار از طرف دولت پرداخت می‌شود.

ب) سایر برنامه‌های تأمین اجتماعی را هم شامل می‌شود.

ج) هزینه‌های بیمه بی‌کاری نیز از طرف دولت پرداخت می‌شود.

مقایسه میزان حق بیمه در کشورهای تحت مطالعه نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین آن‌ها نیست، احتمالاً به این سبب که تأمین اجتماعی جدید از اروپا به جهان سوم آمده و لذا شاخص‌های اقتصادی آن تابع شاخص‌های جهانی است.

۳-۲-۵) تطبیق رتبه‌بندی افراد تحت پوشش بیمه اجتماعی خوداشتغالی

ارتباط مستقیم بین میزان درآمد اظهار شده از طرف افراد خوداشتغال، در ابتدای عقد قرارداد بیمه اجتماعی، در حقیقت نوعی رتبه‌بندی را برای آن‌ها مطرح می‌کند که به نسبت میزان درآمدهای آن‌ها بررسی شدنی است و البته تابعی است از میزان درآمدها به طوری که احتمالاً هر فرد با توجه به میزان درآمدی که اظهار می‌کند در جای خاصی قرار می‌گیرد که عده‌ای بیش‌تر از او درآمد دارند و عده‌ای کم‌تر. لذا طیف وسیعی از درآمدها و به دنبال آن طیف وسیعی از سطوح حق بیمه را به وجود می‌آورند که عملیات حساب‌داری و محاسباتی پیچیده‌ای را برای نظام دریافت‌ها و پرداخت‌ها مطرح می‌کند. در این میان دو کشور وجود دارند که محدوده‌های ویژه‌ای را برای دسته‌بندی درآمدها مشخص کرده‌اند و همه کسانی که در یک محدوده درآمدی ویژه قرار می‌گیرند، حق بیمه برابر و مشخصی را می‌پردازند و از مزایای مشخصی در حد همان محدوده درآمدی بهره‌مند می‌شوند. نمونه متعالی آن کشور انگلیس است. در این کشور چهار سطح برای بیمه‌شدگان تعریف شده است که یک سطح آن مربوط به کارگران کارفرما و سه سطح دیگر معطوف به افراد خویش‌فرما است.

۴-۲-۵) تطبیق مشاغل تحت پوشش بیمه اجتماعی خوداشتغالی و صندوق‌های مربوط به آن‌ها

در کشورهای تحت مطالعه، طیف وسیعی از مشاغل آزاد تحت پوشش بیمه اجتماعی خوداشتغالی قرار دارند که تحت پوشش صندوق‌های مختلف بازنشستگی قرار گرفته‌اند. در کشور فرانسه طرح‌های مستقلی برای پوشش مشاغل مختلف ایجاد شده است؛ مثل طرح مستقل بیمه هنرمندان، طرح مستقل صنایع و تجارت، طرح مستقل مشاغل آزاد و طرح مستقل کشاورزی.

هر کدام از این طرح‌ها با صندوق مستقل، خدمات بیمه‌ای تقریباً مشابهی را به افراد خوداشتغال تحت پوشش خودشان ارائه می‌کنند. در سال‌های اخیر به سبب کاهش تعداد افراد خوداشتغال در برخی مشاغل، این صندوق‌ها در هم ادغام شده و به دو صندوق کاهش یافتند. در آلمان حدود ۴۰ صندوق برای پوشش بیمه اجتماعی پزشکان وجود دارد و مشابه این صندوق‌ها برای حقوق‌دانان و مشاوران.

از سوی دیگر در برخی کشورها مثل ترکیه همه افراد خوداشتغال با حمایت یک طرح و یک صندوق مشترک، تحت پوشش بیمه اجتماعی قرار دارند.

در مقایسه چند کشور تحت مطالعه به نظر می‌رسد کشورهای دارای تجربه و سابقه‌ای که مثل کشورهای اروپایی پیش‌تر در امر بیمه افراد خوداشتغال کوشیده‌اند، مشاغل بیش‌تری را تحت پوشش دارند و تعداد صندوق‌های آن‌ها هم بیش از یک صندوق است. ولی کشورهایی که تجربه کم‌تری دارند و سابقه آن‌ها در این امر کم‌تر است، مثل دو کشور آسیایی تحت مطالعه، در انواع مشاغل تحت پوشش محدودیت دارند و همه مشاغل را هم با یک صندوق پوشش می‌دهند.

در ایران به علل مختلف از جمله جدید بودن بیمه مشاغل آزاد، مشاغل آزاد محدودی را پوشش می‌دهند؛ زیرا در تعریف حرف و مشاغل آزاد، شرط داشتن مجوز از دولت و شرط داشتن مکان و آدرس خاص برای انجام شغل مطرح شده است و همین تعریف موجب شده که بسیاری از صاحبان مشاغل آزاد نتوانند از بیمه اجتماعی بهره‌مند شوند. به علاوه، همه مشاغلی که تحت پوشش قرار گرفته‌اند نیز از طرف یک صندوق حمایت می‌شوند.

۵-۲-۵) تطبیق مدیریت بیمه خوداشتغالی

در همه کشورهای مطالعه شده صندوق‌هایی مستقل ولی با نظارت و مدیریت یک نهاد عمومی، امر مدیریت بیمه افراد خوداشتغال را انجام می‌دهند.

در همه کشورهای از طرف دولت به این گونه صندوق‌ها درصدی کمک مالی می‌شود. در اکثر کشورها از جمله ایران و ترکیه، بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال به عنوان بخشی از نظام تأمین اجتماعی آن کشورها مدیریت می‌شود.

در همه کشورهای شرکت‌های بیمه غیردولتی یا نیمه‌دولتی وجود دارند که افراد خوداشتغال می‌توانند از آن شرکت‌ها هم برای بیمه‌های تکمیلی اعم از درمان، بازنشستگی، بیمه عمر، حوادث و غیره نیز استفاده کنند.

تشابه مدیریت بیمه اجتماعی افراد خوداشتغال در اروپا و ایران احتمالاً می‌تواند به این علت باشد که عمدتاً نظام تأمین اجتماعی در کشور ایران از کشورهای غربی تقلید شده و غیر از برخی موارد که در همه کشورهای تابع ویژگی‌های زیست‌شناختی و فرهنگی است مثل سن بازنشستگی، بقیه امور به ویژه مدیریت آن باید مطابق کشورهای غربی باشد.

۳-۵) نتیجه‌گیری و پیشنهادات

مهم‌ترین هدف این تحقیق کسب شناخت درباره برنامه‌های کشورهای پیشرفته و در زمینه بیمه‌های اجتماعی افراد خوداشتغال است، در حدی که بتواند برای ایجاد تحول در برنامه‌های بیمه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران استفاده شود. البته بخش اول این هدف در این پژوهش تا حد زیادی تحقق یافته است، ولی در خصوص به کارگیری این یافته‌ها در برنامه‌های تأمین اجتماعی ایران، باید به ویژگی مشترک مهمی که در کشورهای اروپایی تحت مطالعه در موضوع بیمه‌های اجتماعی افراد خوداشتغال به چشم می‌خورد - از جمله وجود شفافیت در سرمایه‌ها و درآمدهای افراد جامعه و علاقه‌مندی مردم آن کشورها به پرداخت مالیات به دولت و وجود الزامات، همچنین روش‌ها و ابزارهای دقیق در فرآیند نظارت بر دارایی‌ها، میزان درآمدها و پرداخت‌های مالیاتی آن‌ها - توجه داشت.

این وضعیت توانسته امکانات و زمینه‌های لازم را برای برنامه‌ریزی بیمه‌های اجتماعی افراد خوداشتغال در آن کشورها فراهم کند. لذا در برخی از این کشورها مثل انگلیس برنامه بیمه اجتماعی خوداشتغالی در چندسطح مختلف اجرا می‌شود؛ از جمله برای افراد کم‌درآمد که رایگان است، برای افراد خوداشتغال با درآمد متوسط که حداقل حق بیمه هفتگی را می‌پردازند و برای کسانی که مایل‌اند از بازنشستگی بهتری استفاده کنند؛ هم‌چنین برای ماهی‌گیران، و افراد با درآمد بالاتر (با حق بیمه بیشتر) و بالاخره برای دارندگان درآمدهای

خیلی زیاد که با دریافت حق بیمه درصدی از درآمد آن‌ها طراحی شده است؛ چنان که هر گروه حق بیمه خودشان را می‌پردازند و از مزایای آن هم بهره‌مند می‌شوند. هم‌چنین وجود صندوق‌های تکمیلی بیمه‌های بازنشستگی خصوصی و نیمه‌خصوصی توانسته است به مقدار زیادی به افزایش پوشش برنامه‌های بیمه‌های اجتماعی در کل جامعه کمک کند.

به علاوه کمک‌های دولت در سطح پایه، در اکثر این کشورها برای همه افراد مقیم آن کشور برقرار است. البته منبع مالی کمک‌های دولت، از مالیات‌هایی تأمین می‌شود که افراد جامعه می‌پردازند.

ولی در کشور ما هنوز شفافیت لازم در چگونگی پرداخت مالیات‌ها فراهم نشده است. به همین دلیل زمینه‌های فرهنگی لازم برای مشارکت مردم در فراهم کردن برنامه‌های مناسب تأمین اجتماعی به وجود نیامده است و اکثریت جامعه هنوز ارزش بیمه‌های اجتماعی را درک نکرده‌اند. آن‌ها تنها زمانی متوجه می‌شوند که دچار خسارت یا حادثه می‌شوند و آن زمان هم خیلی دیر است.

بنابراین در کنار پژوهش انجام شده لازم است تحقیقات دیگری در زمینه امکان‌سنجی و روش‌شناسی به عمل آید و برنامه‌هایی در باب تأمین اجتماعی برای صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران اجرا شود تا برای تهیه برنامه‌های اجرایی شناخت لازم فراهم شود. با این مقدمه می‌پردازیم به ارائه چند پیشنهاد:

الف) انجام پژوهش‌های تکمیلی با روش‌های مراجعه مستقیم به افراد خوداشتغال در مشاغل مختلف در شهر و روستا، با هدف کسب شناخت نسبت به مسائل آن‌ها، چگونگی احساس نیاز آن‌ها به برنامه‌های بیمه‌های اجتماعی و دسترسی به نظرها و پیشنهادات آن‌ها در این زمینه.

ب) انجام پژوهش‌های ارزش‌یابی در باب برنامه‌های موجود بیمه‌های اجتماعی حرف و مشاغل آزاد در سازمان تأمین اجتماعی و سایر صندوق‌های ویژه، با استفاده از روش‌های تحقیق ارزش‌یابی در سه بعد داده‌ها، فرآیند و ستانده‌ها.

ج) بهره‌گیری از ویژگی‌های موجود در کشورهای مطالعه شده برای پوشش کامل بیمه اجتماعی انواع صاحبان حرف و مشاغل آزاد در ایران؛ از جمله داشتن موانع قانونی موجود در ایران مثل نیاز به مجوز کار و وجود مکان و آدرس مشخص محل کار که موجب محرومیت بخش عظیمی از صاحبان حرف و مشاغل آزاد از بیمه اجتماعی شده است.

د) سهم‌پذیری بیش‌تر دولت برای حمایت از بیمه‌های اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل آزاد به ویژه در ابتدای کار آن‌ها.

۱. تارو، لستر (۱۳۷۶). آینده سرمایه‌داری. ترجمه عزیز کیاوند. تهران: انتشارات دیدار.
۲. دستیاز، هادی (۱۳۷۷). اصول و کلیات بیمه‌ای اشخاص. تهران: انتشارات علامه طباطبایی.
۳. راهنمای مقررات تأمین اجتماعی (۱۳۸۰). چاپ چهارم. تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
۴. زاهدی، محمدرضا (۱۳۷۵). بررسی علل عدم رشد بیمه صاحبان حرف و مشاغل آزاد (رساله کارشناسی ارشد مدیریت).
۵. سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۸). برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی، فرهنگی، پیوست شماره ۲، جلد اول. مرکز انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
۶. صفت‌زاده، م. (۱۳۷۴). تأمین اجتماعی در آلمان. نشریه کار و جامعه، شماره ۱۰ و ۱۱. مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
۷. طالب، مهدی (۱۳۷۰). تأمین اجتماعی. تهران: انتشارات آستان قدس رضوی.
۸. علی حسینی، محمدتقی (۱۳۸۲). نظام تأمین اجتماعی در آلمان. مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
۹. علی‌زاده، غلامرضا (۱۳۷۲). مبانی تعاون. جزوه درسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۰. قایل‌جو، منیژه (۱۳۷۸). مطالعه تطبیقی نظام خدمات درمانی در کشورهای منتخب... (رساله دکتری).
۱۱. کریمی، مظفر (۱۳۷۹). مطالعه تطبیقی بیمه خدمات درمانی... (رساله دکتری مدیریت).
12. Corder. Anne. "Self Employed in the united kingdom: Included or Excluded". International social security Review, Vol.52, 1.99, PP 31-46.
13. Croquet, Micheline (1983). "Future prospects for the social protection of Self-Employed Non-Agricultural workers in Belgium".
14. European commission (1995). "Social Protection in European union, Directorate-General Employment Industrial Relation and Social Affairs". PP 117-133.
15. Ginneken, Van wouter. "Social Security for the Informal sector: A new challenge for the developing countries". International social security Review, Vol. 52, 1.99. PP 48-97.
16. Madazli, Nuri (1984). "Roport of the Asian Regional round table meeting

References

۱۳۸۶

- on pensions protection turkey: ISSA".**
17. Martin, B. Tracy; Martha, N. Ozawa (1995). "**Social security**". Encyclopedia of social work, 19th Edition, NASW Press. Washington D.C.
  18. (ORGANIC), (CANCAVA) (CNAVPL) (1983). "**Pension insurance for Self-Employed Non-Agricultural Workers in France**". Issa.
  19. Toni, Amon and Hans, Roth (2003). "**Social system Berne**". Switzerland.